

K R O N I K A

Jubileusz Profesor Teresy Zofii Orłoś

W tym roku obchodzi jubileusz wybitna polska bohemistka-językoznawczyni Profesor dr hab. Teresa Zofia Orłoś. Swoje życie naukowe związała Jubilatka z krakowską bohemistyką od samych jej początków, rozpoczynając w 1950 roku studia na otwartej wówczas filologii słowiańskiej, na kierunku filologii czeskiej. W murach tej uczelni przeszła Profesor Teresa Orłoś pełną drogę akademickich stanowisk począwszy od zastępcy asystenta, którym została jeszcze jako studentka IV roku, poprzez asystenta kontraktowego, adiunkta i profesora.

Zainteresowania naukowe Profesor Teresy Orłoś koncentrują się wokół kilku dziedzin. Do głównych należą: historia języka czeskiego, związki czeszczyzny z innymi językami słowiańskimi, przede wszystkim z polszczyzną i wzajemne wpływy obu języków, leksykologia z historią leksykografii oraz zagadnienia frazeologii w ujęciu konfrontatywnym czesko-polskim.

W badaniach historycznojęzykowych, jakie prowadzi Profesor Teresa Orłoś, niezwykle istotne są analizy rękopisów znalezionych przez Badaczkę w tzw. depozycie berlińskim, znajdującym się w Bibliotece Jagiellońskiej. Jednym z odkrytych tekstów jest nieznany dotąd fragment staroczeskiego Nowego Testamentu, datowany przez Autorkę na początek XV wieku. Profesor Teresa Orłoś odnalazła także cenny rękopis staroczeski Nowego Testamentu (tzw. „morawski” Nowy Testament) w Bibliotece Seminarium Duchownego w Tarnowie. Rezultaty swoich badań opublikowała Autorka w kilku artykułach oraz pracy pt. *Studia bohemistyczne I* (Kraków 1992), gdzie zamieściła także publikowaną po raz pierwszy fotokopię i transkrypcję zabytku z depozytu berlińskiego.

Wiele miejsca w swojej pracy badawczej poświęciła Profesor Teresa Orłoś stosunkom językowym czesko-polskim, wykazując znaczny wpływ polszczyzny na odradzającą się w XIX wieku czeszczyznę. Szczegółowo zajęła się procesem tworzenia w XIX wieku czeskiej terminologii naukowej, podkreślając rolę języka polskiego jako źródła zapożyczeń nomenklatury chemicznej, botanicznej i zoologicznej (por. np. artykuł *Zapożyczenia polskie w czeskiej terminologii chemicznej*, [w:] *Materiały ze Sympozja o bohemistice v zahraničí*, Praha 1979, s. 236–253). Problematyce kontaktów językowych czesko-polskich poświęciła Badaczka szereg artykułów a także monografie, np. *Zapożyczenia polskie w słowniku Jungmanna* (Kraków 1967), *Polonizmy w czeskim języku literackim* (Kraków 1987) oraz publikacje popularyzatorskie, np. *Polsko-czeskie związki językowe* (Wrocław 1980), *Tisíc let česko-polských jazykových vztahů* (Kraków 1993).

W tym miejscu należy podkreślić, że Profesor Teresa Orłoś szczególnie wiele uwagi poświęciła analizie słownictwa zawartego w pięciotomowym czesko-niemieckim słowniku J. Jungmanna oraz w utworach przetłumaczonym przez niego na język czeski, stając się dzięki temu najlepszą znawczynią jego dzieła. Materiał do badań nad związkami czeszczyzny z językami słowiańskim czerpała Badaczka jednak nie tylko ze słownika Jungmanna, ale także z innych dzieł wielkich leksykografów, m.in. P. Lodereckera, B. Lindego i V. Karadžicia. Wynikiem tych analiz było opublikowanie szeregu artykułów, w których Autorka wykazała, że wpływ na czeszczyznę miały także języki słowiańskie, jak serbochorwacki, słoweński, rosyjski, ukraiński, np. *Z badań nadzapożyczeniami serbochorwackimi i słoweńskimi w języku czeskim* („Zbornik za filologiju i lingvistiku” 16/1, Novi Sad 1973, s. 7–13), *Rusycyzmy i ukrainizmy fonetyczne w języku czeskim* („Slavia Orientalis” 33, 1984, s. 19–28).

Od lat osiemdziesiątych Badaczka zajmuje się zagadnieniami współczesnej czeskiej frazeologii w ujęciu konfrontatywnym. Problematyce tej poświęciła wiele artykułów oraz pracę pt. *Studia z frazeologii czeskiej i polskiej* (Kraków 2005). Bada Profesor Teresa Orłoś także tzw. skrzydlate słowa czeskie i polskie. Rezultatem tych badań jest opracowany przy udziale Joanny Hornik i wydany w 1996 roku w Krakowie *Czesko-polski słownik skrzydlatych słów*. Zawiera on ponad tysiąc czeskich tzw. skrzydlatych słów wraz z alfabetycznymi indeksami odpowiedników polskich i angielskich, dzięki czemu może pełnić funkcję trójjęzycznego leksykonu frazeologicznego.

Powyższa publikacja wpisuje się w kolejny krąg zainteresowań Badaczki, jakim jest złudna ekwiwalencja językowa czesko-polska. Zagadnieniem tym zajmowała się Autorka w wielu artykułach, ogłoszonych drukiem w latach dziewięćdziesiątych. Obecnie kieruje zespołem badawczym zajmującym się tą problematyką. W jego skład wchodzi m.in. Edvard Lotko i Henryk Wróbel. W wyniku badań zespołowych nad złudnym podobieństwem obu języków powstały dwie istotne prace wydane pod redakcją Profesor Teresy Orłoś: *Czesko-polski słownik z dradliwych wyrazów i pułapek frazeologicznych* (Kraków 2003) oraz *Czesko-polska pozorna ekwiwalencja językowa* (Kraków 2004). Ze względu na bliskie pokrewieństwo czeszczyzny i polszczyzny publikacje te stanowią ważną pomoc zarówno dla polskich studentów bohemistyki, jak i czeskich studentów polonistyki, a także dla tłumaczy, ponieważ ułatwiają właściwy dobór odpowiedników językowych, a co za tym idzie, przyczyniają się do lepszej znajomości drugiego języka i wzajemnego zrozumienia się.

W dorobku naukowym Profesor Teresy Orłoś znajdują się również publikacje popularyzatorskie. Oprócz wspomnianych już powyżej warto przytoczyć jeszcze: *Język czeski* (Kraków 1974) czy *Podstawowe wiadomości o Czechosłowacji i jej kulturze* (Kraków 1979).

Jest także Autorką artykułów rocznicowych, wspomnieniowych, w których przybliżyła polskiemu odbiorcy sylwetki wybitnych czeskich bohemistów, np.: J. Gebaue-
ra, A. Jedlički, V. Šmilauera. Badaczka opublikowała również szereg recenzji m.in. podstawowych dla czeskiego językoznawstwa dzieł, takich jak: *Malý staročeský*

slovník, Slovník české frazeologie a idiomatiky, Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost czy *Czeski słownik frazeologiczny* itp.¹ Na uwagę zasługuje fakt, że wśród recenzji napisanych przez Autorkę są nie tylko te, których przedmiotem są prace bohemistyczne w języku czeskim i polskim, ale także publikacje w języku słowackim, rosyjskim, słoweńskim czy angielskim.

Ważną sferę działalności Profesor Teresy Orłoś stanowi jej praca w roli nauczyciela akademickiego. Swoim studentom poświęcała pani Profesor zawsze wiele troski, czasu i uwagi. Wniosła znaczący wkład w rozwój kadry naukowej. Podczas bo wiem swojej długoletniej pracy dydaktycznej wypromowała wielu magistrów (do grona których ma tę przyjemność zaliczać się także pisząca te słowa), otaczając ich szczególną opieką i służąc im w każdej chwili życzliwą pomocą i radą. Sprawując opiekę nad swoimi doktorantami, dzieliła się z nimi bogatym doświadczeniem teoretycznym i metodologicznym. Wypromowani przez Nią doktoranci pracują dziś w kilku ośrodkach bohemistycznych w Polsce, m.in. w Krakowie, Toruniu i Raciborzu. Profesor Teresa Orłoś, znawczyni zagadnień języka czeskiego odznaczająca się doskonałą znajomością czeszczyzny (ukończyła czeską szkołę średnią), recenzowała także doktoraty i rozprawy habilitacyjne na uniwersytetach w Polsce, m.in. na Uniwersytecie Jagiellońskim i Uniwersytecie im. A. Mickiewicza w Poznaniu.

Profesor Teresie Zofii Orłoś składamy serdeczne gratulacje jubileuszowe oraz życzenia sił i zdrowia na dalsze lata, wielu sukcesów w pracy naukowej a także pogody ducha i uśmiechu na co dzień.

Grażyna Balowska, Opole

---

¹ Por. spis publikacji Profesor Teresy Orłoś zamieszczony w księdze jubileuszowej *Studia z filologii słowiańskiej ofiarowane profesor Teresie Zofii Orłoś*, red. Henryk Wróbel, Kraków 2000, s. 9–15.

Jubileusz Docent PhDr. Naděždy Kvítkovej, CSc.

Doc. PhDr. Naděžda Kvítková, CSc. należy do tych ludzi, którym poprzedni reżim nie ułatwiał życia. Studia filologiczne bohemistyczne i rusycystyczne ukończyła na Uniwersytecie Karola w Pradze, po czym rozpoczęła pracę w szkole podstawowej, a następnie w szkole średniej (lata 1957–1964). W pracy tej odznaczała się wysoką fachowością i dużym zaangażowaniem w dydaktykę języka czeskiego, a także utrzymywała stały kontakt z Uniwersytetem im. F. Palackiego w Ołomuńcu. Te cechy predysponowały ją do rozpoczęcia pracy naukowej także w zakresie dydaktyki szkoły wyższej, toteż w 1964 roku zostaje zatrudniona na stanowisku asystenta w Katedrze

Bohemistyki Uniwersytetu w Ołomuńcu, gdzie pracuje do 1971 roku i skąd przechodzi do Katedry Języka i Literatury Czeskiej na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Karola w Pradze. Tutaj zaczynają się jej pierwsze problemy. Ze względów politycznych w roku 1974 zostaje zmuszona do odejścia z Katedry. Przez kolejnych 14 lat znajduje zatrudnienie w Instytucie Badawczym Szkolnictwa Wyższego w Pradze.

Okres zmian systemowych pozwala doc. N. Kvítkovej wrócić do normalnej pracy naukowo-badawczej i dydaktycznej. Wraca do niej najpierw na Wydział Filozoficzny, a następnie do Katedry Języka Czeskiego na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Karola w Pradze. Przechodzi rehabilitację i w 1990 roku broni pracy doktorskiej, którą przygotowała już w roku 1969 i której ze względów politycznych nie mogła wówczas obronić, a w roku 1993 habilituje się na pracy *Proměny textu a jazyka Dalimilovy kroniky ve 14. a 15. století* (Praha 1992). Teraz rzuca się w wir pracy, jakby chciała nadrobić zabranej Jej czas.

Głównym nurtem pracy badawczej doc. N. Kvítkovej jest język staroczeski. Temu tematowi poświęca swoją pierwszą monografię *Vývoj textu kroniky tak řečeného Dalimila* (Praha 1969). Do tego problemu wielokrotnie wracała zarówno w monografiach (choćby wspomniana *Proměny textu a jazyka Dalimilovy kroniky ve 14. a 15. století*, Praha 1992 czy *Staročeský text z kvantitativního hlediska*, Praha 2001), jak też w pracach edytorskich (np. Jan Amos Komenský, *Orbis sensualium pictus*, wybór, opracowanie, wstęp N. Kvítková, Praha 1991), jak też w licznych artykułach i studiach (przypomnijmy tylko ostatnie: *Jazyková stránka agitativního spisu Krátké sebrání z kronik českých*, „Filologické studie” 1997, *Kvantitativní pohled na substantiva v Dalimilově kronice*, „Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Ostraviensis” 1999, č. 3, s. 133–139; *Osobní jména v kronice tak řečeného Dalimila*, [w:] *Národně-kulturní komponent v textu a jazyku*, Minsk 1999, s. 29–32; *Agitativní spis Krátké sebrání z kronik českých... z hlediska jeho záměru a stylu*, „Bohemistika” 2001, č. 1, s. 18–26; *Antroponyma v Dalimilově kronice*, [w:] *Vlastní jména v mluvnicích češtiny a v tradicích českého mluvnictví*, Brno 2001, s. 39–44; *Terminologie ve školských učebnicích Jana Gebauera*, [w:] *Školská jazykovědná terminologie*, Praha 2002, s. 53–57, *K proměnám písně Adama Michny z Otradovic Vánoční noc*, „Jazykověda. Linguistica” 2004 i inne). W oczach wielu badaczy języka czeskiego stała się autorytetem zarówno w kwestii kroniki Dalimila, jak również zagadnień języka staroczeskiego.

Drugim nurtem badań, który towarzyszy jej od początku pracy, jest dydaktyka języka czeskiego. Już w roku 1985 wskazała w monografii *Specifické otázky didaktiky českého jazyka a literatury pro střední odborná učiliště: určeno pro učitele českého jazyka a literatury na SOU a metodiky KPÚ* (Praha 1985) problemy, z którymi spotyka się nauczyciel na lekcjach języka czeskiego w szkole średniej, wykorzystując w niej swoje wieloletnie doświadczenie, a później wspólnie z B. Hoffmannem i J. Stryalovą opracowała pomoc metodyczną pt. *Metodická příručka k učebnicím literatury pro druhý ročník gymnázií, středních odborných škol a studijních oborů středních odborných učilišť* (Praha 1988), z A. Tenorem, J. Foltynem zaś podręcznik *Český*

jazyk pro učební obory středních odborných učilišť (Praha 1989), wielokrotnie później wznawiany. Ostatnio zaś ukazał się jej nowy podręcznik dla szkół podstawowych i średnich *Pravopisná cvičení* (Praha 2005) oraz wyższych (wspólnie z N. V. Ivašíną, E. Hájkovą, B. Michalovą i L. Janovců, *Cvičebnice češtiny. Češskij jazyk. Praktikum*, Minsk 2004). Problemy dydaktyki szkolnej opisywała również w artykułach, publikowanych na łamach czasopism „Český jazyk a literatura” (np. *Dopis na základní a střední škole*, „Český jazyk a literatura” 1995/1996, s. 58–62; *K práci s textem, zvláště na střední škole*, „Český jazyk a literatura” 1999/2000, s. 62–66) lub prezentowała na konferencjach naukowych (np. *Uplatnění a funkce paremií ve vyučování českého jazyka*, [w:] *Parémie národů slovanských*, Ostrava 2003, s. 189–193; *Rodná jména v učebnicích českého jazyka pro 8. ročník základní školy*, [w:] *Propria v systému mluvnickém a slovotvorném*, Brno 1999, s. 145–148). Ta problematyka jest Jej bardzo bliska, posiada bowiem nie tylko wiedzę teoretyczną, ale także doświadczenie, którego w tym przypadku żadna inna wiedza nie zastąpi. Z konsekwencją sobie właściwą rozwija badania w tym zakresie i przekazuje je swoim uczniom.

Trzecim kręgiem Jej badań jest styl religijny, teren całkowicie niezbadany w Czechach, tym bardziej należy podkreślić wagę prowadzonych przez Nią badań na tym polu. W ostatnich latach nie tylko opublikowała kilka artykułów z tego zakresu (*K prolinání odborného a publicistického stylu v textech duchovních promluv*, [w:] *Termina 2000*, Praha, 2001, s. 267–270; *Hlavní tendence v jazyce a stylu současné homiletiky*, [w:] *Staloš i zmiennoš v jazyku i literaturze českéj XX wieku – Konstancy a proměny v české literatuře XX. století*, Wałbrzych 2004, s. 153–158; *Styl religijní v širód innych stylův funkcyjnych*, [w:] *Rozwój jazyka českého po aksamitnej rewolucji*, Racibórz 2005, s. 240–259. *K jazykové stránce kázání Sváti Karáska*, „Naše řeč” 2004, č. 3, s. 145–150 i inne), ale także wzięła udział w grancie „Specyfika komunikace v českém církevním prostředí (sociolingvistický pohled)”, zajmując się głównie problemami określenia definicji stylu religijnego oraz opisaniem niektórych gatunków i aktów mowy komunikacji religijnej.

Powyżej wymienione trzy kręgi badawcze nie stanowią jedynych pól nauko-wo-badawczych, po których się poruszała. Zainteresowania doc. N. Kvítkovéj bowiem sięgają o wiele szerzej (por. np. publikacje: *K substantivizaci adjektiv*, [w:] *Professor Hauser jubilující*, Brno 2001, s. 92–99; *Pozdrav jako projev řečové etiky*, [w:] *Jazyk i literatura czeška na schyłku XX wieku – Český jazyk a literatura na sklonku XX. století*, Wałbrzych 2002, s. 157–163; *K centru a periferii slovní zásoby*, [w:] *Okraj a střed v jazyce a v literatuře*, Ústí nad Labem 2003, s. 35–40; *Onomastika a její využití v hodinách českého jazyka*, „Český jazyk a literatura” 2002/2003, s. 73–79; *Slovanské jazyky a jejich současný stav*, „Český jazyk a literatura” 2002/2003, s. 118–122). W osobie doc. Naděždy Kvítkovéj widać badacza solidnego, precyzyjnego i rzetelnego – nade wszystko – historyka języka czeškego.

Życzmy doc. PhDr. Naděždy Kvítkovéj, CSc. dalszych owocnych badań naukowych, nowych odkryć, wielu przygód z językiem i literaturą czešką, wiele siły i tego

twórczego zapału, który Jej dziś tak skutecznie towarzyszy, a nade wszystko pogody ducha na co dzień i zdrowia, zdrowia, zdrowia.

Mieczysław Balowski, Opole